

Noora Viljamaa

Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä – kummivalinnat eronteon välineinä

Luostarinmäen tontilla 159–160 syntyi 2. joulukuuta 1839 tyttövauva, jonka vanhemmat olivat muurarinkisälli Carl Lindström¹ ja hänen toinen vaimonsa Maria Wallendahl. Viisi päivää myöhemmin, 7. joulukuuta, tontilla 171 eli alueen vastakkaisella laidalla syntyi toinen tyttövauva Ulrica Renvallille, joka oli merkitty naisihmiseksi – hänen vastasyntynyt lapsensa oli siis avioton. Nämä erilaisiin perheisiin syntyneet, lähes saman ikäiset pienokaiset liitti toisiinsa kiinnostava ja epätavallinen tapahtuma: tytöillä oli yhteinen kastetilaisuus ja yhteiset kummit. Lapset kastettiin 8. joulukuuta, jolloin Lindströmin ja Wallendahlin tytär sai nimekseen Thilda Fredrica ja Renvallin tytär ristittiin Sophia Ulricaksi. Kummeina olivat muurarinkisälli Efraim Lindgren yhdessä vaimonsa Lisa Heikintyttären kanssa, palovahti Isaac Wahlberg sekä naimaton neito (*jungfru*) Johanna Gröndahl.² Kasteen paikasta tai lapset kastaneesta papista ei ole säilynyt merkintöjä, mutta todennäköisesti heidät kastettiin tuomiokirkossa kuten muutkin vastasyntyneet.

Kaste oli tärkeä tapahtuma, jossa vastasyntynyt otettiin seurakunnan ja yhteisönsä jäseneksi. Vuoden 1686 kirkkolain mukaan lapsi piti kastaa kahdeksan päivän sisällä syntymästä kirkossa seurakunnan läsnä ollessa. Hätäkasteen sai tarvittaessa tehdä kotona kuka tahansa aikuinen, ja jos lapsi selvisi hengissä, hänet piti tuoda kirkkoon, missä pappi vahvisti kasteen ja antoi lapselle myös nimen, jos sitä ei ollut vielä annettu. Kasteessa olivat läsnä papin lisäksi lapsen isä, jos hän oli tiedossa, sekä lapselle valitut kummit.³ Äiti ei voinut osallistua kastotoimitukseen, sillä Vanhaan testamenttiin pohjautuvan kansanperinteen mukaan juuri synnyttänyt nainen oli epäpuhdas, minkä vuoksi hän eristäytyi fyysisesti ja sosiaalisesti. Nainen kirkotettiin eli otettiin uudelleen seurakunnan yhteyteen, kun synnytyksestä oli kulunut 40 vuorokautta. Luterilaisen opin mukaan kirkottaminen oli käytännössä jumalanpalveluksessa tapahtuva kiitosriitti.⁴

Kasteen oikeaoppisuutta todistivat lapsen kummit, joiden tuli kirkkolain mukaan olla hurskaita ja nuhteettomia rippikoulun käyneitä luterilaisia. Kummius oli luottamus- ja kunniatehtävä, josta ei ollut sopivaa kieltäytyä, ja kummit osallistuivat kummilapsensa hengelliseen ja maalliseen kasvatukseen. Usein kummit olivat lapsen vanhempien sukulaisia tai tuttavina, ja heidän joukossaan oli lähes aina sekä miehiä että naisia ja tavallisesti aviopari, äiti- ja isäkummi. Lisäksi kummeina oli usein nuoremmat naimattomat ”tyttö- ja poikakummi”. Erityisen tärkeä tehtävä oli naispuolisella sylikummilla, joka piteli kasteessa

¹ Carl Fredric Lindström on Anna-Maria Isolan artikkelissa ”Ylisukupolvinen osattomuus ja osallisuus suvussa kerrotuissa juuritariinoissa” esiintyvän Kalle Lindströmin esivanhempi.

² Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 2.12.1839 ja 7.12.1839 I C1:12 & I C1:13, KA DA.

³ Frigren 2016, 154; Uotila 2014, 197; Keskinen 2012, 127; Piilahti 2007, 238–239.

⁴ Lindgren 2012, 1; Vainio-Korhonen 2008, 75–76; Keinänen 2003, 141–142; Helsti 2000, 81–82; Talve 1990, 219; Pitkänen 1985, 39–43; Nieminen 1951, 59–61.

lasta sylissä. Mies ei voinut olla sylikummi, joten kummien joukossa oli oltava vähintään yksi nainen. Kasteen ja kummien kautta lapsi liitettiin yhteisöön paitsi hengellisesti, myös sosiaalisesti.⁵ Kummit pyydettiin lapselle jo ennen syntymää, sillä lapsen synnyttyä vanhemmilla ei ollut enää aikaa hankkia pienokaiselle kummeja. Tähän viittaa myös se, että usein kaksosilla oli yhteiset kummit: aikana ennen nykyaikaista lääketiedettä syntyvien lasten määrä selvisi vasta synnytyksessä.⁶

Mitä poikkeuksellinen yhteiskaste kertoo Luostarinmäen asukkaiden kummisuhteista? Pohdin tässä artikkelissa, millaisia olivat Luostarinmäellä vuosina 1828–1848 syntyneiden lasten kummiverkostot ja mäen asukkaiden kummikäytännöt sekä mitä ne kertovat Luostarinmäen asukkaiden sosiaalisista suhteista. Kummisuhteet sosiaalisena verkostona ovat monipuolinen tutkimuskohde, sillä niissä on paljon vaihtelua, ja ne valottavat perheiden sosiaalisia suhteita monipuolisemmin kuin avioliitot.⁷ Huono-osaisten yhteisöjä ja sosiaalisen kanssakäymisen tapoja on tutkittu vain vähän, sillä aikaisempi historiantutkimus on pitkälti keskittynyt aatellis- ja porvarissäätyjen verkostojen tutkimukseen.⁸ Lähdeaineistona olevat Turun tuomiokirkkoseurakunnan suomalaisen ja ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelot sekä rippikirjat eivät kerro, miten kummit käytännössä näkyivät lapsen elämässä. Sen sijaan niiden avulla on mahdollista vastata seuraaviin kysymyksiin: Millaisia verkostoja Luostarinmäen työläisasukkaiden kummeista muodostuu? Millainen kummivalinta oli tavallinen, entä millaisia olivat epätavalliset kummivalinnat? Mitä valinnat voivat kertoa Luostarinmäen asukkaiden elämästä ja heidän osallisuuden ja osattomuuden kokemuksistaan? Kummiverkostot antavat mahdollisuuden tutkia myös miesten ja naisten toimijuutta ja valaisevat heidän tekemiään valintoja.

Kummien valinta

Turun seurakuntien syntyneiden ja kastettujen luetteloissa Luostarinmäellä syntyneiden lasten kummit oli merkitty kasteen todistajiksi (*testes*), eikä heistä käytetty sanaa kummi.⁹ Näitä Luostarinmäellä vuosina 1828–1848 syntyneiden lasten kummeja löytyy luetteloista yhteensä 1 191, ja heistä lähes kolmasosalla oli mäellä vähintään kaksi kummilasta.¹⁰ Kummien määrää tai heidän sukupuoltaan ei varsinaisesti ollut määritelty kirkkolaissa tai missään muuallakaan. Käytännössä lapsella oli kuitenkin muutama kummi, vähintään kolme, ja tätä pienempi kummimäärä oli poikkeuksellinen.¹¹ Luostarinmäellä syntyneellä lapsella oli keskimäärin neljä kummiä, ja tavallisin kummimäärä oli kuusi. Kummien enemmistö oli naisia, joita oli kummeina 451, kun taas mieskummeja oli 374. Pariskuntia oli joukossa 218,

⁵ Bringéus 1971, 67; Lempiäinen 2004, 47; Kotilainen 2008, 135–137; Uotila 2014, 197.

⁶ Kotilainen 2008, 137; Uotila 2014, 198.

⁷ Uotila 2013, 248.

⁸ Ks. esim. Keskinen 2012; Lappalainen 2005; Lappalainen 2001; Kallioinen 2000; Åström 1993.

⁹ Kummeista on käytetty muun muassa nimityksiä *pater* ja *mater spiritualis*, divinus jotka tarkoittavat hengellistä isää ja äitiä, sekä *compater*, *commater*, *patrinus*. Suomen kummi-sana perustuu germaanisten kielten termeihin *godfather* ja *godmother*. Lempiäinen 2004, 44.

¹⁰ Kolmen lapsen kummit eivät ole tiedossa, sillä lapset ovat kuolleet imeväisikäisinä, ja koska kummisuhte päättyi lapsen kuolemaan, heidän kummejaan ei ole merkitty luetteloihin. Myöskään heidän alkuperäisiä kastetodistuksiaan ei ole säilynyt.

¹¹ Lempiäinen 2004, 45; Frigren 2016, 154–155.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

joista heilläkin yli kolmasosalla oli mäellä vähintään kaksi kummilasta. Toisaalta papin tekemistä kummimerkinnöistä ei tule ilmi miespuolisen kummin siviilisäätö vaan ainoastaan heidän ammattinsa. Naisten siviilisäätö on sen sijaan kirjattu aina muistiin lukuun ottamatta synnytyssairaalassa työskennelleitä naisia.

Luostarinmäen työläisperheiden lapset näyttävät siis saaneen kummeja hiukan enemmän kuin 1800-luvulla oli tavallista. Esimerkiksi Sofia Kotilaisen tutkimuksessa Kotilaisen ja Hakkaraisen suvuista käy ilmi, että näiden sukujen lasten kummien määrät vaihtelivat 1800-luvulla kahdesta neljään ja 1820- ja 30-luvuilla lapsilla oli keskimäärin kahdesta kolmeen kummi. Kari-Matti Piilahden tutkimassa vuosien 1630–1750 Valkealassa lapsella oli tavallisesti kolme kummi: yleensä aviopari ja yksi lapsen vastakkaista sukupuolta oleva kummi. Vain hyvin pieni osa lapsista sai tätä enemmän tai vähemmän kummeja, ja esimerkiksi tilallisten lapsilla oli vain harvoin yli neljä kummi. Merja Uotilan tutkimien hollolalaisten käsityöläisten lapsilla oli 1800-luvun alussa keskimäärin neljä kummi, 1830-luvulla enää kolme.¹²

Kummisuhteita voi tarkastella lähemmin Piilahden tekemän jaottelun kautta. Hän jakaa valkealaisten kummivalintoihin vaikuttaneet tekijät sukulaisuuteen, ystävyYTEEN, naapuruuteen ja taloudelliseen suhteeseen. Vanhempia korkeammalla statuksella varustettuja kummeja hän kutsuu statuskummeiksi, ja heiltä sai todennäköisesti runsaat kummilahjat¹³. Lisäksi kummeiksi saatettiin valita tilannekohtaisia kummeja, siis kummeja, joiden valintaan vaikuttivat vallitsevat olosuhteet ja tilanne, kuten läsnäolo kastepaikkakunnalla. Piilahden mukaan myös ristikkäiskummius eli molemminpuolinen kummius oli yleistä, ja siihen osallistuivat sekä miehet että naiset.¹⁴ Muun Suomen tapaan Luostarinmäellä pyrittiin valitsemaan kummit läheltä ainakin niiltä osin, kun kummien kotipaikka on selvitettävissä.¹⁵ Tämä ei kuitenkaan pätenyt kaikkiin asukkaisiin, sillä joissain tapauksissa odottava äiti matkusti Turun ulkopuolelle synnyttämään todennäköisesti siksi, että olot palon jälkeisessä Turussa olivat niin huonot. Tällöin myös kummit olivat Turun ulkopuolelta, kuten Liedosta, Paimiosta ja Porista. He olivat enimmäkseen näiden alueiden talollisia, rusthollareita ja palkollisia, mutta muurarimestarin tytär Ida Wallén sai poikkeuksellisesti kummeikseen porvari Johan Nordlundin perheineen.¹⁶

Käsityöläisvaltaisella Luostarinmäellä ei ollut ihme, että myös suurin osa siellä syntyneiden lasten miespuolisista kummeista oli käsityöläisiä: heitä oli 179, joista valtaosa oli kirvesmies- ja muurarioppilaita tai -kisällejä¹⁷. Lapsen uskottiin omaksuvan kummiensa ominaisuuksia,

¹² Piilahti 2007, 241; Kotilainen 2008, 136; Uotila 2014, 196–197.

¹³ Kummisuhteilla ei kuitenkaan ollut suotavaa tavoitella taloudellista hyötyä. Lempiäinen 1965, 72, 190; Piilahti 2007, 261, 264.

¹⁴ Piilahti 2007, 251–259, erit. taulukko 31.

¹⁵ Uotila 2014, 263; Bringéus 1971, 70. Luostarinmäkeläisten lasten kummien kotipaikkojen tunnistaminen tai kummien täsmällinen identifioiminen on kuitenkin paikoin vaikeaa nimissä esiintyvien ristiriitaisuuksien ja runsaiden nimivarianttien vuoksi.

¹⁶ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 17.1.1828, 4.2.1829, 21.10.1830 ja 7.6.1833 I C1:10, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 2.3.1840 ja 25.10.1846 I C1:13, KA DA.

¹⁷ On vaikea määrittellä, miten iso osa näistä oli oppilaita ja kisällejä, sillä usein kummien ammatit merkittiin lyhenteillä, joista ei käynyt ilmi, olivatko he oppipoikia vai kisällejä.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

joita saattoivat olla esimerkiksi käsityöläiskummin kädentaidot. Toisaalta kummisuhteesta hyötyi käsityöläinen itsekkin, sillä sen kautta hän saattoi solmia työlleen ja toimeentulolleen hyödyllisiä verkostoja sekä saada ja vahvistaa yhteisön hyväksyntää. Maalaisyhteisöissä käsityöläiset olivat arvostettuja jäseniä, ja kummisuhteiden valossa näyttää siltä, että seppiä ja erikoiskäsityöläisiä arvostettiin erityisen paljon.¹⁸ Luostarinmäkeläisten lasten kummeista muita työläisiä kuin käsityöläisiä oli 106, heidän joukossaan muun muassa laudankantajia, merimiehiä ja palovahteja. Kummeina oli myös virkamiehiä, kauppiaita (porvareita ja höökareita), talollisia, torppareita ja lampuoti sekä kaupungivartijoita, mutta näiden ammattien edustajia oli joukossa korkeintaan muutamia.

Naispuolisista kummeista 287 eli huomattava enemmistö oli naimisissa. Naimattomia neitoja (*jungfru*) oli kummeista 51 ja leskiä 39. Piikoja oli kummeista 50. Loput naispuolisista kummeista olivat vielä vanhempiansa luona asuneita naimattomia tyttöjä ja synnytyssairaalan kättilöoppilaita, ja joukossa oli myös yksi kättilö sekä taloudenhoitaja. Neito–piika-jaottelussa huomionarvoista on se, että kaksi kummeista on merkitty kummiluetteloihin vaihtelevasti sekä piikaksi että neidoksi. Helena Söderlund oli syntyjään luostarinmäkeläisen kirvesmieskיסällin tytär, eli hänen sosiaalinen asemansa oli sama kuin enemmistöllä Luostarinmäen asukkaista. Samoin Helena Engdahl tai Enbland esiintyy kummiluetteloissa kahdesti sekä piikana että neitona.¹⁹

Yhdelläkään lapsella ei ollut kummeinaan pelkästään miehiä, mutta 39 lapsella oli pelkkiä naiskummeja. Näistä lapsista yli puolet, 24, oli syntynyt 1840-luvulla, jolloin Luostarinmäen asukasluku väheni, alue naisvaltaistui ja asukkaat olivat yhä köyhempiä.²⁰ Naiskummien määrä voi omalta osaltaan kertoa tästä kehityksestä. Vain naiskummeja saaneilla lapsilla oli enimmilläänkin ainoastaan kolme kummiä, mikä saattaa kertoa vanhempien vähäisistä sosiaalisista resursseista.

Tilannekohtaisiksi kummeiksi voidaan laskea synnytyksissä avustaneet kättilöt, joilla oli viran puolesta velvollisuus todistaa kasteen oikeellisuudesta ja joiden ei muiden pyydettyjen kummien tapaan ollut sopivaa kieltäytyä kummin tehtävästä.²¹ 35:llä Luostarinmäellä syntyneellä lapsella oli kummina kättilö. Yksi luotetuista oli kaupunginkättilö Eva Fabritius, joka avusti muun muassa Johanna Lindholmin syntymässä heinäkuussa 1845. Fabritius on kättilökummeista ainoa, joka on nimetty itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi.²² Viidentoista mäellä syntyneen lapsen sylikummiksi merkittiin Luostarinmäellä asunut kättilö, palovahti Lundahnin leski Anna Lundahn. Lundahn oli toiminut kättilönä vuodesta 1846 eteenpäin²³, ja todennäköisesti hän oli toiminut kummilastensa äitien synnytysavustajana. Lisäksi Lundahnilla oli mäellä neljä muutakin kummilasta. Toinen mäellä tunnettu ammattikättilö oli

¹⁸ Bringéus 1971, 68; Uotila 2014, 196, 256–259.

¹⁹ Vrt. SAOB:n määritelmä *jungfrusta*. Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 8.10.1833 C1:10, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 22.2.1836, 23.5.1848 ja 14.10.1848 I C1:13 KA DA; Tontti Kloster 173, s. 537 Tss rk I Aa1:65, KA Turku.

²⁰ Ks. Syväniemen ja Viljamaan artikkeli tässä teoksessa.

²¹ Vainio-Korhonen 2018, 126.

²² Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 21.7.1845 I C1:13, KA DA.

²³ Ks. Anna Lundahnista lisää Vainio-Korhosen artikkelista tässä teoksessa.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

ruotsalaiseen seurakuntaan kuulunut Helena Gran, kersantti Forseliuksen leski, joka harjoitti ammattiaan vuosina 1843–1846 ja jolla oli mäellä kaksi kummilasta. Gran oli proomumies Fredric Alleniuksen ja hänen vaimonsa Maria Öhmanin elokuussa 1845 syntyneen pojan Mauritzin sylikummi. Toinen kummilapsi oli syntyperältään avioton lokakuussa 1845 syntynyt Adolf.²⁴ Kenties Granin äidinkieli on vaikuttanut hänen suosionsa, sillä suomenkielisellä Anna Lundahnilla oli alueella huomattavasti enemmän kummilapsia. Asuinpaikalla ei voinut olla merkitystä, sillä molemmat kättilöt asuivat tonteilla 159–160.

Arvostetut avainkummit

Kummisuhteiden kautta erottuu muutamia Luostarinmäellä 1800-luvun alkupuolella asuneita perheitä, joilla oli lastensa kummien määrän perusteella tiiviit verkostot muihin mäen asukkaisiin. Tontilla 182 syntynyt Jeremias Friman oli omistanut naapuritontin 178 vuodesta 1836 alkaen, ja hänen vaimonsa äiti omisti puolestaan tontin 182.²⁵ Frimanin suvulla oli mäellä lukuisia kummilapsia niin toistensa, muiden mäellä tontin omistaneiden kuin vuokralaistensakin perheistä. Pelkästään Jeremias Frimanilla ja Eva Hildénillä oli mäellä yhdessä ja erikseen kahdeksan kummilasta, ja Hildén oli peräti neljän lapsen sylikummi.²⁶ He kuuluivatkin niin sanottujen avainkummien joukkoon. Tarkoitin avainkummeilla sellaisia kummeja, joilla oli Luostarinmäellä useita kummilapsia ja joilla oli yhteyksiä moniin mäellä asuneisiin perheisiin. Avainkummien kautta hahmottuu selkeä joukko asukkaita, joilla oli tiiviit yhteydet toisiinsa. Lähes kaikki avainkummit olivat tonttien omistajia, siis paremmin toimeentulevia verrattuna mäen muihin asukkaisiin, mutta toisaalta kaikki tonttien omistajat eivät olleet arvostettuja avainkummeja. Avainkummien tutkiminen laajentaa myös käsitystä siitä, millaisia olivat arvostetut kummit – arvostus ei välttämättä kytkeytynyt pelkästään ammattiin tai varallisuuteen vaan saattoi olla monimutkainen kudelma eri tekijöitä.²⁷

Frimaneiden lisäksi avainkummeja olivat tontin 173 omistaneiden kirvesmies Henrik Söderlundin ja Helena Tuomaantytären tyttäret puolisoineen: Ulrica Söderlund ja kirvesmieskisälli Johan Ahlgren, muurarinkisälli Carl Nummelinin leski Fredrica Söderlund sekä Maria Söderlund ja kirvesmieskisälli Josef Österman. Kummilapsia oli runsaasti myös tontin 165 omistaneella Carl Nylundilla vaimoineen, jotka olivat viiden vuokralaisensa lapsen kummeja. Tontin 171½ omistaneella Eric Rödlinillä vaimoineen oli huimat yhdeksän kummilasta, joiden joukossa oli jopa yksi avioton lapsi, joita tontinomistajilla oli muuten kummilapsina vain vähän.²⁸ Arvostettu kummi oli myös tontin 179 omistanut ja

²⁴ Turun ruotsalaisen seurakunnan syntyneet 31.8.1845 ja 25.10.1845 I C2:6, Tontti Kloster 159–160, s. 1115 Trs rk I Aa2:28, KA Turku.

²⁵ Viitaharju 1990, 137.

²⁶ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 10.3.1829, 4.3.1830 ja 17.11.1833 I C1:10, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 18.7.1837, 27.12.1843 ja 10.4.1844 I C1:12, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 29.8.1841, 5.10.1842 ja 10.4.1844 I C1:13, KA Digi; tontti Kloster 178, s. 546 Tss rk I Aa1:65 KA Turku; tontti Kloster 178, s. 502 Tss rk I Aa1:73, KA Turku. Ks. Frimaneista lisää Saarenpään ja Vainio-Korhosen artikkelista tässä teoksessa.

²⁷ Uotila 2014, 195–198.

²⁸ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 20.12.1828 ja 25.12.1832 I C1:10 KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 5.2.1836 I C1:12 & I C1:13 KA DA; Turun ruotsalaisen seurakunnan syntyneet 23.9.1835 I C2:4 & I C2:5, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 24.11.1830, 30.3.1831,

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

Luostarinmäen läheisyydessä asunut kirvesmiesmestari Jacob Sahlbom, jolla oli kummilapsi esimerkiksi Johan Ahlgrenin ja Ulrica Söderlundin sekä Carl Nylundin ja Lisa Juhontyttären perheistä.²⁹

Avainkummeilta ei välttämättä vaadittu nuhteettomuutta, sillä esimerkiksi Jeremias Friman, hänen vaimonsa ja poikansa oli toimittu muun muassa paloviinan luvattomasta myynnistä.³⁰ Yksi syy perheen kelpuuttamiseen avainkummien joukkoon lienee se, että Jeremias Friman ja hänen perheensä taloudellinen asema näyttää olleen melko turvattu. Friman omisti tontin 178 kuolemaansa asti vuoteen 1844, minkä jälkeen tontin omistus siirtyi hänen leskelleen Eva Hildénille. Lisäksi heidän Bell–Lancaster-koulua käyneet lapsensa maksoivat koulunkäynnistä, mikä oli luostarinmäkeläisten keskuudessa harvinaista.³¹ Avainkummeihin luettavien asukkaiden lapset kävivät ylipäätään usein koulua, mikä ei ollut kaikille mäen lapsille mahdollista.³²

Mitkä tekijät edesauttoivat Luostarinmäen asukkaiden nousua avainkummien joukkoon? Yhtenä tekijänä oli tontin omistaminen, mikä kertoo suhteellisesta vakavaraisuudesta verrattuna muihin mäen asukkaisiin. Lisäksi avainkummit olivat saattaneet asua alueella jo useiden vuosien ajan, solmia suhteita muihin asukkaisiin ja näin lujittaa asemaansa yhteisössä. Thomas Söderlund oli omistanut tontin 173 vuodesta 1798 saakka. Samoin Frimanien siteet Luostarinmäelle ulottuvat aivan 1800-luvun alkuun, jolloin tontti 178 mitattiin kirvesmies Jacob Fromille, joka oli Jeremias Frimanin isosiskon, vuonna 1800 syntyneen Carolinan kummi.³³

Sukulaisten ja perheen merkitystä kummivalinnoissa ja yhteisöjä muodostettaessa ei voi jättää myöskään huomioimatta. Erityisesti Frimanien ja Söderlundien sukupiirit ovat osoitus siitä, että mäellä sukulaisuus- ja kummisuhteet sekoittuivat eikä niitä voi täysin erottaa toisistaan. Asemansa mäellä vakiinnuttanut perhe- ja sukuyhteisö oli monin tavoin parempiosainen kuin esimerkiksi mäelle vasta muuttanut yksinäinen nainen tai nuori ulkotyöläinen, joka saattoi muuttaa hyvin tiuhaan. Toisaalta tällaisiin vakiintuneisiin ja mäellä tunnettuihin asukkaisiin tutustuminen saattoi avata uuden mahdollisuuden sosiaaliselle osallisuudelle.

Pysyvyyden ja sukulaisuuden lisäksi avainkummien muodostamia yhteisöjä voidaan selittää vastavuoroisuuden käsitteen avulla. Sitä on käytetty erityisesti varhaismodernin

23.1.1833, 17.2.1833 I C1:10; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 15.5.1833, 6.2.1835 ja 7.8.1836 I C1:13; Turun ruotsalaisen seurakunnan syntyneet 28.11.1832 I C2:5, KA DA.

²⁹ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 5.2.1833, 2.11.1836 I C1:13, KA DA.

³⁰ Ks. Saarenpää ja Vainio-Korhonen tässä teoksessa.

³¹ Koulua käyneitä lapsia käsitellään syvemmin Viljamaan, Vainio-Korhosen, Mäkisen ja Peltoniemen artikkelissa tässä teoksessa.

³² Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 10.3.1829, 4.3.1830 ja 17.11.1833 I C1:10, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 18.7.1837, 27.12.1843 ja 10.4.1844 I C1:12, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 29.8.1841, 5.10.1842 ja 10.4.1844 I C1:13, KA DA; tontti Kloster 178, s. 546 Tss rk I Aa1:65 KA Turku; tontti Kloster 178, s. 502 Tss rk I Aa1:73, KA Turku. Ks. Frimaneista Saarenpää ja Vainio-Korhonen tässä teoksessa sekä Viljamaa et al. tässä teoksessa.

³³ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 18.8.1798 ja 27.7.1800 1798–1808 I C1:6, KA DA; Viitaharju 1990, 137.

yhteiskunnan, sen toimijoiden sekä sosiaalisten verkostojen ja yhteisöjen tutkimuksessa mutta ei juuri kummiverkostoja analysoidessa. Käytännössä vastavuoroisuus on universaali käyttäytymismalli ja toimintaa, jossa palveluksen tekijä tai lahjan antaja odottaa saavansa teostaan vastapalveluksen – esimerkiksi vastauksen kirjeeseensä tai siten, että saatu laina maksetaan takaisin. Vastavuoroisuus voi arkielämässä ilmetä monilla muillakin tavoilla, sosiaalisten verkostojen ja yhteisöjen muodostumisena tai toisaalta siten, että vastavuoroisuuden rikkomisesta seurasi rangaistus.³⁴

Käsite ei kuitenkaan ole kummiverkostoja tutkittaessa täysin tuntematon. Esimerkiksi Jarkko Keskinen on porilaisia kauppiaita käsittelevässä väitöskirjassaan todennut, että vastavuoroisuus oli yksi syistä, miksi perheet valitsivat lapsilleen useampia kummeja samasta perheestä. Vastavuoroisuuden lisäksi päätöksessä painoivat myös kustannusten säästäminen ja polkuriippuvuus, eli oli helpompaa valita ja pyytää kummit jo valmiiksi luotetusta perheestä kuin solmia uusia suhteita.³⁵

Vuokralaiset tarjosivat usein vuokraisännälleen tai hänen puolisolleen kunniaa ryhtyä lapsensa kummiksi, mitä voidaan pitää esimerkkinä vastavuoroisuudesta. Samoin avainkummien perheiden kummivalinnoissa toteutuu polkuriippuvuus, sillä erityisesti Frimanit ja Söderlundit olivat toistensa lasten kummeja. Tällaisissa yhteisöissä yksittäiset rikkeetkään eivät haitanneet sosiaalisten kontaktien muodostumista, vaan lujia verkostoja pidettiin moitteetonta mainetta tärkeämpinä. Samanlainen käytäntö oli Pirita Frigrenin tutkimilla porilaisilla merimiehillä ja heidän vaimoillaan, ja Frigren arvelee kummilapsen vahvistaneen vuokranantajan ja vuokralaisen välistä suhdetta.³⁶ Kummivalinnat olivat myös selvästi tapa vahvistaa perheen asemaa yhteisössä.³⁷ Söderlundien asema Luostarinmäellä oli niin vahva, että suvun jäseniä asui Luostarinmäellä vielä 1900-luvulla käsityöläismuseon aukeamisen aikaan.³⁸

Avainkummien muodostaman verkoston osaksi oli mahdollista päästä vähitellen. Kirvesmieskisällä Michael Blomqvistin ja Maria Juhontyttären toinen lapsi Johan syntyi toukokuussa 1833 synnytyssairaalassa ja sai kummikseen ainoastaan kättilöoppilaan. Vuoden päästä elokuussa syntyneellä kolmannella lapsella oli jo neljä kummiä, joista kolme asui Luostarinmäellä.³⁹ Lasten syntymän välissä Blomqvist ja Juhontytär perheineen asuivat myös tonteilla 2.13.2 ja 2.11.3, ja he muuttivat pysyvästi Luostarinmäelle tontille 178 vuonna 1840.⁴⁰ Tämä vaikutti myös heidän sosiaalisten verkostojensa kehittymiseen. Heidän viidennen lapsensa kummeina olivat heidän vuokranantajansa palovahti Jeremias Friman ja hänen vaimonsa Eva Hildén, ja myös kuudennen ja seitsemännen lapsen kummeiksi

³⁴ Koskinen 2021; Karonen & Hakanen 2017; Mauss 2002 (1923–1924); Lévi-Strauss 1969 (1949).

³⁵ Keskinen 2012, 135.

³⁶ Frigren 2016, 162.

³⁷ Ks. myös Hasselberg 1997, 105.

³⁸ Viitaharju 1990, 105.

³⁹ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 12.5.1833 I C1:10, KA DA.

⁴⁰ Tontti 2.13.2, s. 94; tontti Kloster 171, s. 133; tontti 2.11.3, s. 79, Tss rk 1831–1837 I Aa1:56; tontti Kloster 178, s. 547, Tss rk 1836–1842 I Aa65, KA Turku.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

pyydettiin useita luostarinmäkeläisiä.⁴¹ Useasti tontilta toiselle muuttanut perhe pääsi siis vähitellen osaksi mäen pitkäaikaisten asukkaiden yhteisöä, joka tarjosi heille sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuden.

Muutama mäellä syntyneestä ja varttuneesta lapsesta pääsi itsekin rippikoulun käytyään kummiksi. Esimerkiksi nuorta Jeremias Frimania pyydettiin vuonna 1846 syntyneen serkkunsa kummiksi, ja muutama kuukausi myöhemmin hänestä tuli tontilla 179 syntyneen veneveistäjän kirvesmiehen pojan kummi.⁴² Myös Söderlundin perheen nuorimmaisella Helenalla oli mäellä lukuisia kummilapsia – hän toimitti siis tärkeän neitsytkummin virkaa ja solmi suhteita paitsi vanhempiensa vuokralaisiin myös mäen muihin asukkaisiin.⁴³ Pirita Frigrenin huomion mukaan tällaisia hiljattain ripille päässeitä nuoria, yleensä kastettavan lapsen sukulaisia, oli luontevaa pyytää kummiksi.⁴⁴ Samalla nämä kaksi nuorta ovat esimerkki siitä, kuinka syvään juurtuneita alueen pitkäaikaisten asukkaiden sosiaaliset suhteet saattoivat olla ja kuinka ne siirtyivät sukupolvelta toiselle. Ne tuovat siten erinomaisesti esiin mäen asukkaiden yhteiskunnallisen osallisuuden kokemukset, jotka näkyivät paitsi kummien määrässä, myös laadussa.

Huomaineisten omat yhteisöt

Kummeja valitessaan luostarinmäkeläiset saattoivat katsoa sormien lävitse pientä määrää rikkeitä, mutta lukuisista julkijuoppouksista tuomittuja tai muihin rikoksiin syyllistyneitä asukkaita ei kelpuutettu kovin usein varsinkaan hyvämaineisempien asukkaiden lasten kummeiksi. Tämän osoittaa tontin 166 omistaneen muurarinkisälli Josef Fröjdmanin tapaus. Fröjdman syyllistyi vuosina 1835–1841 neljästi julkijuoppouteen. Ensimmäisen tuomion yhteydessä hän oli jopa vastustanut poliisia, joka oli tullut Fröjdmanin omistamalla tontilla sijainneeseen krouviin pidättämään siellä mellastanutta Fröjdmania ja kolmea muuta miestä. Olisi ollut luontevaa, että Fröjdmanilla olisi tontin omistajana ollut Luostarinmäellä useita kummilapsia, mutta näin ei ollut. Kenties Fröjdmania karsastettiin hänen runsaan alkoholinkäyttönsä takia. Yksikään hänen neljästä lapsestaan ei käynyt myöskään Bell–Lancaster-koulua, vaikka mäellä asui useita koululaisia, joista iso osa oli tonttien omistajien lapsia.⁴⁵

Fröjdmanin tapaus paljastaa kuitenkin mäen huono-osaisimpien asukkaiden verkostot. Fröjdmanin ainoa kummilapsi oli vuonna 1834 syntynyt avioton Anna, jonka äiti oli tontilla 166 sijainneessa Eva Ellménin krouvissa työskennellyt piika ja tuleva tarkastusnainen ja seksityöläinen Anna Rosenlund. Fröjdmanin ja hänen vaimonsa Helena Juhontyttären lisäksi Annan kummina oli torninvartija Allenin vaimo Johanna Nyblom. Oli epätavallista, että tontin omistanut pariskunta oli äärimmäisen huono-osaisen vuokralaisensa lapsen kummeja,

⁴¹ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 10.4.1844 I C1:12 & I C1:13, KA DA; tontti Kloster 178, s. 180 Tss rk I Aa1:60 1832–1841, KA Turku.

⁴² Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 17.6.1846 ja 3.8.1846 I C1:13, KA DA.

⁴³ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 8.10.1833 I C1:10 KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 29.5.1841 ja 3.3.1844 I C1:13, KA DA.

⁴⁴ Frigren 2016, 157.

⁴⁵ Tontti Kloster 166, s. 135 Tss rk I Aa1:60 1832–1841 sekä tontti Kloster 166, s. 508 Tss rk I Aa1:65 1836–1842, KA Turku.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

sillä Luostarinmäen asukkaat tunnistivat eri yhteiskunnallisessa asemassa olevien ryhmien rajat ja toimivat niiden mukaisesti. Fröjdmanin yhteyttä Anna Rosenlundin ja hänen tyttärensä selittää kenties se, että Ellménin krouvi toimi Fröjdmanin omistamalla tontilla.

Fröjdman ei ollut ainoa huonomaineinen tontinomistaja. Tontin 171 ½ omistanut muurarinkisälli Carl Wahlberg tuomittiin jatkuvien julkijuoppoustaapausten vuoksi jopa vankilaan ja menettämään kansalaisluottamuksensa.⁴⁶ Hänenkin huonoa elämäntapaansa näytetään karsastetun, sillä ensimmäisen julkijuoppoustuomionsa jälkeen häntä pyydettiin mäellä ainoastaan kahden lapsen kummiksi. Toinen näistä lapsista oli hänen vuokralaisensa avioton tytär. Kummisuhteita vuokralaisiin hoiti Wahlbergin sijaan hänen vaimonsa Maria, jolla oli mäellä neljä kummilasta. Näidenkään kummilasten vanhempien tausta ei ollut puhtoinen, sillä heillä oli julkijuoppous- ja salavuoteustuomioita.⁴⁷

Luostarinmäellä asuneita avainkummeja ja heidän kummilapsien asuinpaikkoja esittelevässä kartassa näkyy, miten avainkummien ja heidän kummilastensa määrä oli painottunut mäen pohjoisrinteeseen. Kartasta erottuvat erityisesti tontit 178 ja 182, jotka olivat Frimanin suvun jäsenten omistuksessa, muurarin kisälli Johan Vikmanin omistuksessa oleva tontti 171, jossa oli paljon vuokrahuoneita, Söderlundin suvun omistama tontti 173 sekä muurarinkisälli Carl Westerholmin omistama tontti 169. Erityisesti mäen etelärinne erottuu muista tonteista: niillä asui ainoastaan kolme avainkummien kummilasta.

Kartasta huomaa myös, että jaottelu hyvä- ja huonomaineisiin asukkaisiin ei välttämättä ollut jäykkä. Kummivalinnat paljastavat esimerkiksi sen, että aluksi tontilla 166 asuneet ja sittemmin tontille 171 muuttaneet räätälinkisälli Josef Granroth ja hänen vaimonsa Maria Matintytär asettuvat jaottelun välimaastoon. Itsekin julkijuoppoustuomion saanut Granroth pyysi vaimoineen vuokraisäntäänsä Vikmania ja hänen vaimoaan Maria Resligiä kolmen lapsensa kummiksi. Vikmanilla ja Resligillä näyttää olleen vuokralaisiinsa hyvät suhteet, sillä moni heidän kummilapsistaan oli syntynyt tontilla 171 ja Reslig oli usean lapsen sylikummi. Granroth ja Ekenwall olivat vastavuoroisesti Vikmanin ja Resligin lapsen, vuonna 1831 syntyneen Amandan kummeja.⁴⁸ Omalla tontillaan 169 juopuneena kirouksia huudelleen Westerholmin kummilasten vanhemmilla, siis Westerholmin vuokralaisilla, ei puolestaan ollut lainkaan rikkeitä.⁴⁹ Tämä saattaa kertoa siitä, että tapana oli pyytää vuokranantajaa kummiksi, ellei sille ollut ylivoimaista estettä. Samalla se osoittaa, että luostarinmäkeläisten

⁴⁶ Tontti Kloster 171 ½ s. 529 Tss rk I Aa1:65 1836–1843; tontti Kloster 171 ½, s. 487 Tss rk I Aa1:73 1843–1849. Tietoja ovat selvittäneet myös opiskelijat Eva Mäkinen ja Noora Lindberg kurssilla Metodi- ja harjoituskurssi Turun palon jälkeisestä historiasta.

⁴⁷ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 25.11.1828 I C1:10, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 15.10.1840 I C1:12; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 11.1.1839, 9.11.1843, 19.1.1844 ja 16.10.1845 I C1:13, KA DA.

⁴⁸ Tontti Kloster 170, s. 157 Tss rk I Aa1:60 KA Turku; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 26.10.1829, 20.6.1831, 24.5.1834, 19.8.1834 ja 18.12.1834 I C1:10, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 27.12.1834, 1.9.1835, 22.1.1837, 11.4.1839 ja 14.12.1844 I C1:12, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 1.9.1835, 22.11.1835, 22.1.1837, 2.3.1839, 26.3.1840, 11.4.1839 ja 14.12.1844 I C1:13, KA DA; tontti Kloster 171, s. 153 Tss rk I Aa1:60 1832–1841, tontti Kloster 171, s. 523 Tss rk I Aa1:65 1836–1842 ja tontti Kloster 171, s. 483 Tss rk I Aa1:73 1843–1849, KA Turku.

⁴⁹ Tontti Kloster 169, s. 146 Tss rk I Aa1:60 1832–1841; tontti Kloster 169, s. 517 Tss rk I Aa1:65 1836–1842; tontti Kloster 169, s. 478 Tss rk I Aa1:73 1843–1849, KA Turku.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

perheiden kummissuhteita ohjaili pitkälti naapuruus: ensin osa kummeista oli itsekin luostarinmäkeläisiä.

Huonomaineisten asukkaiden tarkastelu paljastaa myös sen, että kummissuhteissa sosiaalinen liike oli yksisuuntaista, eli sosiaalisessa hierarkiassa alempana olevat saattoivat pyytää lastensa kummeiksi hierarkian yläpäähän sijoittuvia, mutta toiseen suuntaan liikettä ei tapahtunut. Tulos on samansuuntainen kuin muissakin kummiverkostoja käsittelevissä tutkimuksissa: esimerkiksi 1800–1900-lukujen vaihteen ruukkiyhteisöjä tutkinut Juuso Marttila on todennut, että kummissuhteissa arvostettiin sosiaalisen hierarkian yläpäähän sijoittuneita, ja samoin oli Pirita Frigrenin tutkimien merimiesten perheissä.⁵⁰ Toisaalta osallisuutta ja yhteisöjä ei voi tarkastella pelkästään avainkummien verkostojen kautta, sillä myös osattomilla oli keskinäisiä sosiaalisia yhteisöjä.

Osa sosiaalisia verkostoja säätelevistä ja yhteisöjä muodostavista syistä jää myös pimentoon. Tontin 159–160 omistaneella muurarinkisälli Carl Lindströmillä oli monta kummilasta vuokralaistensa perheistä, ei yhtäkään riketuomiota ja vakaa elämä, mutta hänen yhteytensä Luostarinmäen avainkummeihin ja heidän perheisiinsä olivat lähes olemattomat. Ainoastaan hänen toinen vaimonsa Maria Wallendahl oli tontin 165 omistaneen Carl Nylundin ja hänen vaimonsa kuopuksen kummi.⁵¹ Yksikään Lindströmin lapsista ei myöskään käynyt Bell–Lancaster-koulua. Siten Lindström poikkeaa sekä huonomaineisista asukkaista että avainkummien yhteisöistä.

Yksinäiset äidit ja perheet – naisten verkostot

Vaikka naapuruus oli merkittävä kriteeri kummeja valittaessa, kaikilla mäellä syntyneillä lapsilla ei ollut lainkaan Luostarinmäellä asuneita kummeja. Nämä perheet asuivat tavanomaisesti mäellä lyhytaikaisesti, ja heihin kuului niin aviopareja kuin aviottomien lasten äitejä, jotka näyttävät olleen suorastaan yksinäisiä. Lähtökohdiltaan erityisen huono-osaisia olivat ne 20 lasta, jotka syntyivät kotinsa sijaan sairaalassa. Nykyihminen yhdistää synnytyssairaalan korkeatasoiseen lääketieteelliseen hoitoon, mutta 1800-luvulla tilanne oli toinen. Tapana oli synnyttää kotona läheisten, kuten oman äidin tai anopin, tai kättilön avustuksella, jos se vain oli mahdollista. Synnytyssairaalaan hakeutuivat synnytyksen lähestyessä ainoastaan sellaiset köyhät perheet ja äidit, joilla ei ollut paikkakunnalla lainkaan turvaverkkoja, joihin he olisivat voineet turvautua.⁵²

Turun synnytyssairaala sijaitsi kuumesairaalan yhteydessä aivan Luostarinmäen naapurissa nykyisessä Luostarinkatu 5:ssä.⁵³ Synnytyssosastolla työskentelevillä kättilöillä ja kättilöoppilailla oli jo virkansa puolesta velvollisuus ryhtyä maailmaan avustamansa lapsen kastetodistajaksi.⁵⁴ Näin ollen lähes kaikki synnytyssairaalassa syntyneet luostarinmäkeläiset lapset saivat kummikseen vähintään yhden siellä työskennelleen kättilön, kättilöoppilaan tai palvelusnaisen. Näiden lasten kummeina esiintyy kolme kättilöä, joista suurin määrä

⁵⁰ Marttila 2014, 179, 185; Frigren 2016, 162–163.

⁵¹ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 12.7.1835 I C1:12, KA DA.

⁵² Vainio-Korhonen 2018, 104–105.

⁵³ Heinricius 1903, 359–360.

⁵⁴ Vainio-Korhonen 2018, 126.

kummilapsia, kuusi lasta, oli merimies Nyroosin vaimolla Wilhelmina Dahlbergilla. Kätilöoppilaita oli lasten kummeina yhdeksän, ja heistä eniten kummilapsia oli Caisa Sederqvistillä, jolla oli kolme kummilasta. Sairaalassa työskennelleitä palvelusnaisia pyydettiin kuudesti kummiksi, heistä Greta Lindgréniä peräti kolmesti. Ainoastaan neljä kummia pyydettiin sairaalan ulkopuolelta. He saattoivat olla kuumelasaretissa hoidettavia potilaita, jolloin kummivalintaa ohjasi sattuma.⁵⁵

Synnytyssairaalassa syntyneillä lapsilla oli huomattavasti vähemmän kummeja kuin kotonaan syntyneillä lapsilla. Neljä sairaalassa syntyneistä lapsista sai vain yhden kummin, neljä kaksi kummia ja yksi kolme kummia. Oli poikkeuksellista, että vastasyntyneellä oli ainoastaan yksi kummi.⁵⁶ Yksinäiset kummit olivat kaikki kätilöoppilaita, mikä kertoo lapsen vanhempien turvaverkkojen täydellisestä puuttumisesta. Vastasyntyneiden huono-osaisuutta korosti myös se, että virkansa puolesta näillä kätilöoppilailla oli lukuisia kummilapsia. Oli siis epätodennäköistä, että näistä kummitädeistä yksikään olisi pystynyt osallistumaan kummilapsensa elämään tai ollut edes hänestä kiinnostunut.

Synnytyssairaalassa syntyneiden lasten lisäksi lähtökohtaisesti huono-osaisia olivat syntyperältään aviottomat lapset. Luostarinmäellä syntyi tarkastelujaksolla 39 aviotonta lasta, jotka saivat keskimäärin kolme kummia. 13 lapsella oli tosin tätäkin vähemmän kummeja, ainoastaan kaksi, ja toisaalta viidellä näistä lapsista oli viisi kummia tai enemmän. Usealla aviottoman lapsen saaneella äidillä ei näytä kummien vähäisen määrän perusteella olleen ympärillään samanlaisia turvaverkkoja kuin aviopareilla. Oliko vaatimattomiin kummeihin ja olemattomalta näyttäviin turvaverkkoihin pelkästään synnä se, että naiset olivat muuttaneet kauaksi kotiseudultaan, vai yhdistyikö yksinäisyyteen myös yhteisön paheksunta normien vastaista elämäntapaa kohtaan? Joka tapauksessa heidän sukulaisensa eivät olleet osa heidän arkeaan.⁵⁷ Poikkeama on kuitenkin melko pieni, eivätkä kaikki Luostarinmäen asukkaat näytä karttaneen kontakteja edes seksityötä tehneisiin tarkastusnaisiin, siis elämäntapansa vuoksi säännöllisiin sukupuolitauditarkastuksiin velvoitettuihin naisiin.⁵⁸

Aviottomien lasten kummien sukupuolijakaumassa oli kuitenkin huomattava ero verrattuna aviolaisten kummeihin. Näiden lasten kummeista valtaosa oli naisia, mikä selittyy osaltaan kätilökummien suurella määrällä mutta myös sillä, että aviottoman lapsen saanut äiti huolehti luonnollisesti yksin kummien valinnasta ja kastejärjestelyistä, kun taas avioliitossa syntyneen lapsen molemmat vanhemmat osallistuivat näihin järjestelyihin.⁵⁹ Enemmistö pelkkiä naiskummeja saaneista, 26 lasta, oli myös syntynyt 1840-luvulla, jolloin Luostarinmäki naisvaltaistui.⁶⁰ Aviottomien lasten kummit paljastavat yksinäisyyden lisäksi kenties korvaamattoman tärkeät yhteydet Turun ulkopuolelle, kuten toukokuussa 1828 syntyneen

⁵⁵ Turun suomalaisen ja ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelot 1828–1848, KA DA.

⁵⁶ Turun yhteisen seurakunnan suomalaisen ja ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelot 1819–1850, KA DA.

⁵⁷ Ks. myös Frigren 2016, 157–158.

⁵⁸ Tarkastusnaisista ks. lisää Vainio-Korhonen 2018.

⁵⁹ Frigren 2016, 156–158; Vainio-Korhonen 2018, 123–127.

⁶⁰ Suomalaisen seurakunnan syntyneet I C1:13 1835–1850, KA DA; Turun ruotsalaisen seurakunnan syntyneet I C2:4 1823–1842 ja I C2:6 1843–1850, KA DA.

aviottoman Eufrosynen inkoolaiset kummit tai kesäkuussa 1845 syntyneen Fransin lohjalaiset kummit osoittavat.⁶¹

Luostarinmäen asukkaiden kummisuhteissa vastavuoroisuuden käsite paljastaa kiinnostavalla tavalla, mitkä periaatteet ohjasivat yhteisöjen muodostumista. Vastavuoroisuutta oli ensisijaisesti perheiden ja sukujen sekä tontin omistaneiden perheiden välillä. Sen sijaan alueen huono-osaisimpia ja köyhimpiä asukkaita tontteja omistaneiden asukkaiden vastavuoroisuus ei koskettanut, eikä heillä ollut ympärillään perhettä tai sukua, joiden apuun ja tukeen he olisivat voineet turvautua. He saattoivat olla toistensa lasten kummeja, mutta vaikka he olisivat pyytäneet yhteisössään arvostettuja jäseniä lastensa kummeiksi, heitä ei kutsuttu vastavuoroisesti näiden perheiden lasten kastetodistajiksi. Alueen asukkaat siis selvästi tiesivät, missä vastavuoroisuuden rajat menivät. Kenties seksityötä tehneet tarkastusnaiset eivät olettaneetkaan, että he saisivat kutsun ryhtyä vaikkapa vuokranantajansa kummiksi.

Artikkelin alussa mainittujen Sophia Ulrica Renvallin ja Thilda Fredrica Lindströmin kohdalla tällainen eri ryhmien rajat ylittänyt kontakti on ollut poikkeuksellinen, mitä selittää mahdollisesti tyttöjen äitien samankaltainen yhteiskunnallinen tausta. Thildan äiti Maria Wallendahl oli syntynyt Naantalissa naapurikunnassa Rymättylässä ja piikkonut jo nuorena kotipitäjänsä taloissa ja myöhemmin Turussa. Hän oli palannut viimeisillään raskaana Rymättylän Paavaiisiin Norrgårdin taloon, jossa hän synnytti joulukuussa 1826 kuolleen poikalapsen. Seuraavana vuonna Wallendahl lähti piikomaan Hirvensalon Haarlaan, ja kesäkuussa 1832 hän meni naimisiin Luostarinmäellä asuneen Carl Lindströmin kanssa.⁶² Sophian äiti Ulrica Renvall oli puolestaan kotoisin Naantalista. Hänen molemmat vanhempansa kuolivat vuoden 1815 tienoilla, kun Renvall oli yhdeksänvuotias. Samoihin aikoihin hänen sisarensa Anna lähti Turkuun piikomaan, ja Ulrica seurasi siskoaan yhdeksän vuotta myöhemmin porvari Grönblomin lesken piikoksi vuoden 1826 lopulla.⁶³ Wallendahl ja Renvall olivat todennäköisesti tutustuneet toisiinsa viimeistään 1820–30-lukujen vaihteessa ja tulleet läheisiksi tuttaviksi, mikä selittäisi sen, että Wallendahl puolisoineen oli Renvallin esikoisen kummi. Lisäksi he veivät oman pienokaisensa kasteelle samaan aikaan Renvallin toisen lapsen kanssa. Ainakaan he eivät ole kavahtaneet tarkastusnaiseksi ajautuneen Renvallin elämäntapaa. Maria Wallendahlilla oli myös kontakteja muihin turkulaisiin tarkastusnaisiin: hän oli miehensä kanssa Eva Stubbin vuonna 1838 syntyneen tyttären kummi sekä Maria Peltarin vuonna 1839 syntyneen tyttären kummi. Kontaktit näyttävät tulleen nimenomaan Wallendahlin kautta, sillä Lindströmillä ei ollut vastaavia kummisuhteita

⁶¹ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 26.5.1828 I C1:10 ja 14.6.1845 I C1:13, KA DA.

⁶² Rymättylän seurakunnan syntyneet 13.2.1800 I C:3 1759–1808 ja kuolleet 16.12.1826 I C:4 1809–1850, KA DA; Maarian seurakunnan vihityt 19.6.1832 I Ec:1 1720–1836, KA DA; Turun suomalaisen seurakunnan rippikirja I Aa1:49 1824–1830, Luostarikortteli 43; Rymättylän seurakunnan rippikirja I Aa1:14 1822–1828, Pavais Norrgård, KA DA.

⁶³ Naantalissa seurakunnan kuolleet 26.8.1815; Naantalissa seurakunnan muuttaneiden luettelo I Ba:1 1785–1838, poismuuttaneet 3.10.1815 ja 6.11.1826; Turun suomalaisen seurakunnan rippikirja I Aa1:43 1815–1831, Pohjoiskortteli 94, KA DA.

ennen avioliittoaan Wallendahlin kanssa.⁶⁴ Kummiverkostot saattoivat siten yhdistää toisiinsa hyvin erilaisia perheitä, mutta kovin yleistä se ei ollut.

Luostarinmäen yhteisöt ja yksinäiset

Luostarinmäen asukkaiden kummivalinnat valottavat poikkeuksellisella tavalla vähäosaisempien sosiaaliryhmien muodostamia yhteisöjä ja sosiaalista kanssakäymistä, jota on Suomessa tutkittu vain vähän. Luostarinmäen asukkaat olivat pääasiassa ulkotyöläisperheitä ja köyhiä naisia mutta eivät suinkaan keskenään yhtenäistä väkeä. Heidän joukostaan erottuu kummisuhteiden perusteella kolme yhteisöä: avainkummit, huonomaineisten verkostot sekä yksinäiset perheet, joilla ei välttämättä ollut lainkaan turvaverkkoja ympärillään.

Kummien valinta ei ollut sattumanvaraista tai spontaania, vaan alueen asukkaat näyttävät olleen hyvin tietoisia eri yhteiskuntaryhmien ja perheiden välisistä rajoista. Arvostetuimpia olivat hyvämaineiset pitkään mäellä asuneet ja kiinteistöjä omistaneet vuokranantajat ja heidän lähisukulaisensa, avainkummit, jotka muodostivat keskenään vastavuoroisia suhteita yli sukurajojen. Pitkään alueella asuneiden perheiden ja sukujen keskinäiset suhteet olivat vahvat, mikä näkyy erityisesti ristikkäiskummiutena ja sosiaalisten suhteiden pysyvyytenä. Vuokranantajat olivat kysytyjä kummeja, ja kummisuus olikin tapa hoitaa vuokranantajan ja vuokralaisen välisiä suhteita. Tässä tontin omistajien vaimoilla oli tärkeä tehtävä, ja naiset hoitivatkin enintä osaa kummisuhteista. Kummeina saattoi olla pelkästään naisia, muttei pelkästään miehiä.

Kummisuhteet valaisevat myös sosiaalista kontrollia, sillä ne paljastavat, millaista käytöstä alueen asukkaat pitivät hyväksyttävänä ja millainen käyttäytyminen oli puolestaan paheksuttavaa. Jos tontin omistanut asukas syyllistyi useisiin rikkeisiin, hän menetti arvostuksensa yhteisön silmissä ja joutui syrjään avainkummien muodostamasta yhteisöstä. Toisaalta nämä huonomaineiset tontinomistajat muodostivat keskenään omia verkostojaan ja ottivat siipiensä suojiin muitakin paheksuttuja asukkaita, joita olivat erityisesti aviottomien lasten äidit tai moninkertaisesti rikkeisiin syyllistyneet.

Joskus syrjään jäämistä voi olla vaikea selittää, kuten Lindströmin suvun kummivalinnat osoittavat. Tämä myös antaa viitteitä siitä, että kummisuhteiden ja sosiaalisen kanssakäymisen taustalla oli monimutkaisia ja hienovaraisia syitä, jotka eivät kaikki paljastu tutkijalle vaan jäävät kätköihin alkuperäislähteiden ulottumattomiin. Sosiaaliin suhteisiin vaikuttivat hienovaraisemmatkin mekanismit kuin pelkästään perhe, suku, nuhteeton elämä, vakaat tulot ja asuinpaikka. Näyttää siltä, että työläistenkin keskuudessa suhteellinen hyvä- ja huono-osaisuus kasautuivat: esimerkiksi useat avainkummien yhteisöön kuuluneista lapsista kävivät useamman vuoden koulua, mutta kaikkein huono-osaisimmat asukkaat eivät saaneet osaansa edistyksellisestä koulunkäynnistä.

Luostarinmäen työläisperheiden kummivalinnat olivat tärkeä sosiaalinen strategia, jonka merkityksen he tiedostivat ja jota käytettiin sekä yhdistämisen että eronteon välineinä.

⁶⁴ Turun suomalaisen seurakunnan syntyneet 8.11.1836 I C1:13, KA DA.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvot. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

Asukkaiden keskuudessa vallitsi huomattavia ja jyrkkiä eroja, ja vanhempien tekemät kummivalinnat saattoivat joko ylisukupolvisesti lisätä osallisuutta tai kasata osattomuutta, tai ainakin kertovat osallisuuden ja osattomuuden monimutkaisesta kudelmasta. Tiiviiseen yhteisöön syntyneen, avainkummeja kummikseen saaneen lapsen sosiaaliset verkostot kantoivat pitkälle aikuisuuteen, kun taas syntymässään heikot turvaverkot saanut lapsi saattoi syrjäytyä laaja-alaisesti. Vanhempien lapsilleen tekemillä kummivalinnoilla oli siis pitkällä ulottuvia vaikutuksia lastensa elämiin ja tulevaisuuteen.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Kansallisarkisto Digitaaliarkisto (KA DA)

Maarian seurakunnan arkisto

Kuulutettujen ja vihittyjen luettelot

Naantalın seurakunnan arkisto

Syntyneiden ja kastettujen luettelot

Seurakuntaan muuttaneiden luettelot

Rymättylän seurakunnan arkisto

Rippikirjat

Syntyneiden ja kastettujen luettelot

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto

Turun ruotsalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelot

Turun suomalaisen seurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelot

Kansallisarkisto Turku (KA Turku)

Turun tuomiokirkkoseurakunnan arkisto

Turun ruotsalaisen seurakunnan rippikirjat

Turun suomalaisen seurakunnan rippikirjat

Tutkimuskirjallisuus

Bringéus, Nils-Arvid: Svenska dopseder. Teoksessa *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok 1971*. Toim. Christian Axel-Nilsson, Nils Erik Bæhrendtz & Sam Owen Jansson. Nordiska museets förlag, Stockholm 1971, 63–84.

Frigren, Pirita: *Kotisatamassa. Merimiesten vaimot, naisten toimijuus ja perheiden toimeentuloehdot 1800-luvun suomalaisessa rannikkokaupungissa*. Jyväskylä Studies

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvat. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

- in Humanities 277. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016.
- Hasselberg, Ylva: *Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804–1856*. Acta Universitatis Upsaliensis 189. Uppsala universitet, Uppsala 1998.
- Heinricius, G.: *Obstetrikens och gynäkologiens historia i Finland under 18de och 19de århundradet*. Frenckellska Tryckeri-Aktiebolaget. Helsingfors 1903.
- Helsti, Hilikka: *Kotisyntyysten aikaan. Etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 785. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura [SKS] Helsinki 2000.
- Kallioinen, Mika: *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvariyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. Bibliotheca Historica 59. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Karonen, Petri & Hakanen, Marko: Personal Agency and State Building in Sweden (1560–1720). Teoksessa *Personal Agency in the Swedish Age of Greatness 1560–1720*. Toim. Petri Karonen ja Marko Hakanen. SKS, Helsinki 2017, 13–46.
- Keinänen, Marja-Liisa: *Creating Bodies. Childbirth practices in pre-modern Karelia*. Stockholms Universitet, Stockholm 2003.
- Keskinen, Jarkko: *Oma ja yhteinen etu. Kauppiaiden keskinäinen kilpailu ja yhteistyö Porin paikallisyhteisössä 1765–1845*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 345. Turun yliopisto, Turku 2012.
- Kiljo, Vesa: Suutarista se kaikki alkoi. Teoksessa ”Suutarista se kaikki alkoi”. *Luostarinmäen käsityöläismuseo 50 vuotta*. Tom Bergroth ja Salme Kotivuori (toim.). Turun maakuntamuseo, Turku 1990, 139–159.
- Koskinen, Ulla: Hyvää tahtoa ja hyödyn tavoittelua. Vastavuoroisuuden tutkiminen historiassa. Teoksessa *Varhaismodernin yhteiskunnan historia. Lähestymistapoja yksilöihin ja rakenteisiin*. Toim. Raisa Maria Toivo ja Riikka Miettinen. Gaudeamus, Helsinki 2021, 24–46.
- Kotilainen, Sofia: *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. SKS, Helsinki 2008.
- Lappalainen, Mirkka: *Paikallinen mahtisuku ja suurvallan synty. Ernst Creutz ja eliittien murros Ruotsissa n. 1580-luvulta 1630-luvulle*. Suomen ja Skandinavian historian julkaisematon lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto, Helsinki 2001.
- Lappalainen, Mirkka: *Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*. WSOY, Helsinki 2005.
- Lempiäinen, Pentti: *Kastekäytäntö Suomen kirkossa 1500- ja 1600-luvulla*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1965.
- Lempiäinen, Pentti: *Pyhät toimitukset*. 4. painos. Kirjapaja, Helsinki 2004.
- Lévi-Strauss, Claude: *The Elementary Structures of Kinship* (rev. ed). Beacon Press, Boston 1969. Ranskankielinen alkuteos *Les structures Élémentaires de la Parenté* on ilmestynyt vuonna 1949.
- Lindgren, Susanna: ”Kirkottomaton akka on kuin avonainen veräjä”. *Kirkottaminen ja valta modernisoituvassa Suomessa*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere 2012.
- Marttila, Juuso: *Työ teollistumisen ja arjen rajapintana. Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880–1950*. Työväen Historian ja Perinteen tutkimuksen Seura, Helsinki 2014.
- Mauss, Marcel: *The Gift. The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*.

Viljamaa Noora: Osallisuutta ja osattomuutta Luostarinmäellä - Kummivalinnat eronteon välineinä. Turun köyhät kasvat. Huono-osaiset perheet ja lapset 1800- ja 2000-luvuilla, toimittanut Johanna Kallio ja Kirsi Vainio-Korhonen. Turun historiallinen yhdistys ry 2022. ISBN 978-952-7045-12-1.

Routledge, London/New York 2002. Ranskankielinen alkuteos *L'Essai sur le don* ilmestynyt lehdessä *L'Année Sociologique* vuosina 1923–1924.

Nieminen, Armas: *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja A: 6. WSOY, Helsinki 1951.

Nikula, Oscar: *Turun kaupungin historia 1809–1856*. Turun kaupunki, Turku 1972.

Piilahti, Kari-Matti: *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Bibliotheca Historica 106. SKS, Helsinki 2007.

Pitkänen, Ulla: *Synnyttämien ja kirkottaminen naisen asemaan vaikuttavina tekijöinä*.

Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki 1985.

Svenska Akademiens ordbok, <https://www.saob.se/>

Talve, Ilmar: *Suomen kansankulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 514. SKS, Helsinki 1990.

Uotila, Merja: *Käsityöläinen kyläyhteisönsä jäsenenä. Prosopografinen analyysi Hollolan käsityöläisistä 1810–1840*. Jyväskylä studies in humanities 237. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2014.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. SKS, Helsinki 2018.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Sophie Creutzin aika. Aateliselämää 1700-luvun alun Suomessa*. SKS, Helsinki 2008.

Viitaharju, Johanna: Kaupungin takapiha. Teoksessa ”*Suutarista se kaikki alkoi*”.

Luostarinmäen käsityöläismuseo 50 vuotta. Toim. Tom Bergroth ja Salme Kotivuori. Turun maakuntamuseo, Turku 1990, 92–138.

Åström, Anna-Maria: *'Sockenboarne'. Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 585. Folklichsstudier XIX. Helsingfors 1993.